

**TA'LIM JARAYONIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK METODLARDAN
FOYDALANISHNING METODIK ASOSLARI**

Toshkent viloyati Parkent tumani

5-umumiy o'rta ta'lim maktabi

ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Yulduz Mirkamolova

Annotatsiya.

Mazkur tezisda umumiy o'rta ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanishning nazariy-metodik asoslari tahlil qilinadi. O'quvchilarning mustaqil fikrlashi, kreativ yondashuvi, hamkorlikda ishlash va muammoli vaziyatlarni hal etish kompetensiyalarini rivojlantirishda interfaol metodlarning imkoniyatlari yoritiladi. Ta'lim jarayonini o'quvchi shaxsiga yo'naltirish, pedagogik jarayonda faoliyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlarni uyg'unlashtirish zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: ta'lim metodlari, pedagogik texnologiya, interfaol ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, o'quvchi faolligi, mustaqil fikrlash, kreativlik, pedagogic samaradorlik.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim paradigmasida pedagogik jarayonning markaziy subyekti sifatida o'quvchini qarash ta'lim metodlarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. An'anaviy reproduktiv ta'limda o'quvchi ko'proq tayyor axborotni qabul qiluvchi sifatida namoyon bo'lsa, zamonaviy ta'limda u bilimni mustaqil izlash, qayta ishlash, tahlil qilish va amaliy vaziyatlarda qo'llash jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Shu jihatdan pedagogik metodlarni tanlash masalasi nafaqat didaktik, balki metodologik muammo sifatida ham namoyon bo'ladi. Pedagogik metodning samaradorligini belgilashda, avvalo, ta'lim maqsadi va kutilayotgan natija o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash zarur.

Masalan, o'quvchida nazariy bilimni shakllantirish maqsad qilingan bo'lsa, tushuntirish, muammoli bayon va tahliliy suhbat samarali bo'lishi mumkin. Agar maqsad mustaqil fikrlash va muammoni hal qilish kompetensiyasini rivojlantirish bo'lsa, keys-stadi, loyiha, muammoli vaziyat va tadqiqot metodlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Shu nuqtayi nazardan zamonaviy pedagogik metodlarni uchta funksional guruhga ajratish mumkin:

Kognitiv yo'nalishdagi metodlar – o'quvchilarning bilimni izlash, tahlil qilish va umumlashtirish faoliyatini rivojlantiradi.

Faoliyatga yo'naltirilgan metodlar – bilimni amaliy vaziyatlarda qo'llash, muammolarni hal qilish va loyiha yaratishga xizmat qiladi.

Kommunikativ-refleksiv metodlar – fikr almashish, munozara qilish, o'z faoliyatini baholash va xulosalash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Mazkur tasnifdan ko'rinadiki, metodlarni bir-biridan mutlaq ajratish emas, balki ularni darsning turli bosqichlarida o'zaro integratsiyalash muhim ahamiyatga ega. Masalan, yangi mavzuni o'zlashtirishda muammoli savol berish, keyingi bosqichda guruhli tadqiqot tashkil etish, yakunda esa refleksiv baholashni amalga oshirish mumkin. Pedagogik jarayonni loyihalashda "maqsad – mazmun – metod – vosita – faoliyat – baholash – natija" tizimining izchilligi ta'minlanishi lozim. Agar mazkur komponentlardan biri ta'lim maqsadiga mos kelmasa, metodning kutilgan samarani berishi qiyinlashadi. Zamonaviy metodlarning yana bir muhim xususiyati – o'quvchining individual ta'lim ehtiyojlarini hisobga olish imkoniyatidir. Bir xil topshiriq barcha o'quvchilarda bir xil natijani bermasligi mumkin. Shu sababli differensial va individual yondashuv asosida topshiriqlarni murakkablik darajasiga ko'ra tabaqalashtirish maqsadga muvofiq. Masalan, bir guruh o'quvchilarga tayyor axborotni tahlil qilish, ikkinchi guruhga muammoning sabablarini aniqlash, uchinchi guruhga esa muammoning mustaqil yechimini ishlab chiqish topshirilishi mumkin. Bunday yondashuv o'quvchilarning mavjud bilim darajasidan kelib chiqib, ularni yuqori darajadagi fikrlash faoliyatiga bosqichma-bosqich olib chiqadi.

Ta'lim samaradorligini aniqlashda faqat yakuniy bahoga tayanish ham yetarli emas. Zamonaviy pedagogik jarayonda formativ baholash, ya'ni o'quvchining faoliyatini jarayon davomida kuzatish va unga konstruktiv fikr-mulohaza berish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda o'quvchi o'zining kuchli va rivojlantirilishi zarur bo'lgan jihatlarini anglaydi. Shuningdek, refleksiya zamonaviy metodlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Dars yakunida "Bugun nimani o'rgandim?", "Qaysi topshiriq menga qiyin bo'ldi?", "O'z bilimimni qayerda qo'llay olaman?" kabi savollar asosida refleksiv faoliyatni tashkil etish o'quvchining metakognitiv ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shunday qilib, zamonaviy pedagogik metodlarning samaradorligi ularning tashqi shakliga emas, balki o'quvchining bilish va amaliy faoliyatini qay darajada faollashtirishiga bog'liq. Shu sababli metodlarni mexanik ravishda qo'llashdan ko'ra, ularni ta'lim maqsadi, mazmuni, o'quvchi imkoniyatlari va baholash mezonlari bilan uzviy bog'lash ilmiy-metodik jihatdan muhimdir.

Bugungi ta'lim tizimida o'quvchiga tayyor bilimlarni berish bilan cheklanib qolmasdan, uning mustaqil bilim olish, tahlil qilish, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish va egallagan bilimlarini amaliy faoliyatda qo'llash kompetensiyalarini shakllantirish muhim metodik vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga solishning huquqiy asoslari belgilangan. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarning muhim jihati ta'lim oluvchini pedagogik jarayonning passiv obyekti emas, balki faol subyekti sifatida qarashdir. O'quvchi markazli pedagogikada interaktiv jarayonlar, faol ishtirok, tajriba va refleksiya o'quvchining o'z ta'limiga mas'uliyatini kuchaytiruvchi omillar sifatida qaraladi. Shu nuqtayi nazardan "Aqliy hujum", "Klaster", "Venn diagrammasi", muammoli ta'lim, loyiha metodi, keys-stadi, debat va hamkorlikda o'qitish kabi metodlardan foydalanish o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish imkonini beradi. Biroq mazkur metodlarning samaradorligi ularning shunchaki qo'llanishiga emas, balki darsning maqsadi, mazmuni, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlari hamda kutilayotgan natijalar bilan metodik jihatdan uyg'unlashtirilishiga bog'liq.

Ilmiy-metodik nuqtayi nazardan, zamonaviy metodlarni tanlashda uchta asosiy mezonni ajratish mumkin: birinchidan, metodning ta'limiy maqsadga muvofiqligi; ikkinchidan, o'quvchining faol ishtirokini ta'minlashi; uchinchidan, natijani diagnostika qilish va baholash imkoniyatining mavjudligi. 2025–2026-yillardagi ilmiy tadqiqotlarda ham interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar, refleksiya va mustaqil faoliyatni uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida ko'rsatilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish o'quvchilarning bilish faolligi va mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun muhim metodik imkoniyat yaratadi. Biroq pedagogik samaradorlik metodlarning soni bilan emas, ularning ilmiy asoslangan holda tanlanishi, dars maqsadiga moslashtirilishi va natijalar asosida takomillashtirib borilishi bilan belgilanadi. Shu sababli zamonaviy metodlarni qo'llashning ilmiy-metodik modelini ishlab chiqish "Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi" yo'nalishidagi dolzarb tadqiqotlardan biri sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 23.09.2020.
2. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
3. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
4. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2003.
5. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Toshkent, 2015.

6. Rasulov E.M. Oliy ta'limda kognitiv va metakognitiv faoliyatni rivojlantirishda pedagogik texnologiyalar sinergiyasi. Central Asian Journal of Education and Innovation, 2026.
7. Tojiyeva M.G. Hozirgi davr boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun zamonaviy ta'lim metodlari. 2025.
8. Barakayeva Sh.S. Ta'lim metodlari va vositalarining darsdagi samaradorligi. Scientific Progress, 2022.